

Ocena osiągnięć naukowych, dydaktycznych i organizacyjnych doktora Marcina Orzechowskiego, adiunkta w Instytucie Nauk o Polityce i Bezpieczeństwie Uniwersytetu Szczecińskiego, w związku z wnioskiem o nadanie stopnia doktora habilitowanego w obszarze nauk społecznych, dyscyplina – nauki o polityce.

Rozwój naukowy

Marcin Orzechowski ukończył I Liceum Ogólnokształcące w Częstochowie i po maturze podjął studia politologiczne na Wydziale Politologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Zakończył je obroną pracy magisterskiej poświęconej *Roli Rosji w postzimnowojennej Europie*. Obu tych działań czyli matury i magisterium nie mógł jednak zrealizować w tym samym roku 1995, jak podano w autoreferacie (zał. 2, s. 1). Zwracam uwagę na ten błąd, ponieważ nie jest jedynym w tym dokumencie.

Po ukończeniu studiów M. Orzechowski napisał pod kierunkiem profesora Marka Pietrasia rozprawę doktorską na temat *Strategie polityczne Federacji Rosyjskiej wobec państw obszaru Europy Wschodniej*, która została obroniona na Wydziale Politologii Uniwersytetu im. Marii Curie-Skłodowskiej 2 grudnia 2005 r. Jako doktor nauk humanistycznych w zakresie nauki o polityce M. Orzechowski podjął w 2006 r. pracę na stanowisku adiunkta w Instytucie Politologii i Europeistyki Uniwersytetu Szczecińskiego, który zmienił w tym roku nazwę na Instytut Nauk o Polityce i Bezpieczeństwie. Jest to do dnia dzisiejszego podstawowe miejsce pracy Habilitanta. Przez kilka lat pracował w prywatnych szkołach wyższych.

W czasie trwającej od 2006 r. kariery naukowej dr M. Orzechowski kontynuował badania problematyki przemian na obszarze poradzieckim, obejmującej przede wszystkim politykę Rosji, Wymiar Wschodni Polityki Unii Europejskiej i wpływ działań Polski i Unii Europejskiej na ukraińską transformację ustrojową. Warto odnotować znaczenie i aktualność badanej problematyki, szczególnie w kontekście wydarzeń na Ukrainie po rewolucjach pomarańczowej i godności. Z czasem dr M. Orzechowski poszerzył pole badawcze na nowe tereny (Naddniestrze) i problemy badawcze związane z kontekstem europejskim relacji polsko-ukraińskich i aktywnością UE wobec Ukrainy. Wiązały się one z głównym obszarem

zainteresowań badawczych. Biorąc to pod uwagę rozwój naukowy Habilitanta możemy określić jako właściwie ukierunkowany i realizowany pod kierunkiem badacza o dużym dorobku w dziedzinie badań politologicznych.

Analizując osiągnięcia naukowe wymienione w autoreferacie, należy obok przedstawionych do oceny książek i artykułów naukowych, odnotować aktywność w realizacji projektów badawczych oraz udział w dużej liczbie konferencji naukowych. Uczestnictwo w licznych warsztatach, kursach i szkoleniach dowodzi otwartości Habilitanta na różne formy rozwijania kwalifikacji. Podobnie jak lista grantów i projektów badawczych, na której znajdujemy udział w Polsko-Ukraińskiej Grupie Badawczej „Polska-Ukraina-Rosja: współpraca i wzajemne stosunki w kontekście procesów eurointegracyjnych” w 2006 r. W części tej nie podano jednak żadnego numeru grantu, ani nie dołączono informacji o charakterze uczestnictwa Habilitanta w wymienionych grantach i projektach. Jeśli oznacza to brak samodzielnej realizacji choćby jednego grantu, to mamy do czynienia z istotnym brakiem w biografii naukowej. Możemy się tylko domyślać, że dr M. Orzechowski był członkiem wymienionych zespołów. W organizowanie kilku projektów badawczych zaangażował się, jako członek ich komitetów organizacyjnych.

Dorobek M. Orzechowskiego obejmuje według autoreferatu 46 „pozycji z zakresu nauki o polityce”. My będziemy konsekwentnie używali określenia publikacje z zakresu nauki o polityce, przyjmując do oceny wymienione przez Habilitanta: trzy samodzielne monografie naukowe, 14 artykułów naukowych w czasopismach recenzowanych (połowa to współudziały), 29 rozdziałów w monografiach i pracach zbiorowych. Dodanie w spisie jednej recenzji podnosi podaną w autoreferacie liczbę ogólną tych publikacji do 47.

Część ocenianego dorobku została ogłoszona w językach obcych – rosyjskim, angielskim i ukraińskim, co podnosi ich wartość i oznacza, że dr M. Orzechowski podjął próby aktywnego uczestniczenia w międzynarodowym dyskursie naukowym. Niektóre publikacje powtarzają wcześniejsze ustalenia ich autora. W tym kontekście odnotujemy zadziwiające podobieństwo tytułu artykułu z 2017 r. z tytułem monografii habilitacyjnej. Autorom zdarza się czasem publikowanie artykułu zapowiadającego przygotowywaną książkę i wtedy ma to sens, bo stanowi zapowiedź przygotowywanego wydawnictwa. Jednak drukowanie dwa lata po publikacji książki tekstu powtarzającego w tytule tytuł książki (przynajmniej w części), to *novum* warte wyjaśnienia.

Przedstawiony do oceny dorobek pokazuje konsekwencję Habilitanta w rozwijaniu badań na wybranym polu badawczym i stopniowe jego pogłębianie. Przez cały oceniany okres kontynuowane były zainteresowanie polityką Federacji Rosyjskiej i relacjami dwustronnymi

rosyjsko-ukraińskimi w kontekście regionalnym. Można dostrzec próby poszerzania obszaru badań o Naddniestrze i Kaukaz. Ze zrozumiałych względów zainteresował mnie artykuł nt. wojny rosyjsko-gruzińskiej 2008 r. Został on oparty na literaturze przedmiotu, która zawiera nazwisko Macieja Falkiewicza, ale pomija podstawowe publikacje Roberta Potockiego. Mimo to stanowi ciekawą próbę przedstawienia implikacji tamtych wydarzeń.

Uwieńczeniem rozwoju naukowego Habilitanta są opublikowane w kolejnych latach 2013, 2014, 2015 trzy monografie, które powtarzają i rozwijają wyniki badań zawartych w doktoracie, koncentrując uwagę w monografii habilitacyjnej na relacjach rosyjsko-ukraińskich.

Ocena dorobku naukowego

Najistotniejsze osiągnięcia badawcze Habilitanta stanowią trzy monografie i artykuły opublikowane w czasopismach naukowych i publikacjach zbiorowych. Widoczny w nich jest rozwój warsztatu badawczego i ścisły związek podejmowanej problematyki z obszarem zainteresowań badawczych. Wystarczają one do oceny dorobku w przewodzie habilitacyjnym, chociaż zwraca uwagę mała liczba artykułów w czasopismach punktowanych. Analizując wybrane aspekty rosyjskiej polityki zagranicznej dr M. Orzechowski podejmował w kolejnych latach badanie nowych elementów tych działań, jak wojna hybrydowa. Zasluguje to na podkreślenie, bo współczesne działania rosyjskie charakteryzują się dużą zmiennością form i dlatego wymagają permanentnego poszerzania obszaru badań i dostosowywania narzędzi badawczych. Oceniając wartość przedstawionych do oceny artykułów możemy uznać, że realizują one poprawnie postawione cele i odpowiadają na postawione pytania badawcze.

W pracach zbiorowych wymienionych w spisie publikacji, nie wszyscy redaktorzy tomów mają zainteresowania badawcze bliskie obszarowi zainteresowań Habilitanta. Podobnie, jak współautorzy niektórych przywołanych w autoreferacie publikacji. To istotne utrudnienie w ocenie ich wartości, bo przecież dołączone do dokumentacji zaświadczenia o udziale procentowym współautorów są czymś trudno poddającym się ocenie. Co prawda w spisie publikacji Habilitant podał na czym jego wkład polegał, ale w żaden sposób nie można tego zweryfikować.

Zbieżność tytułu monografii *Strategie polityczne Federacji Rosyjskiej wobec państw obszaru Europy Wschodniej w latach 1990-2005* (Toruń 2013) z tytułem doktoratu zapewne nie jest przypadkowa, czego jednak nie wyjaśniono we wstępie; a szkoda. Warto byłoby to zrobić teraz, wyjaśniając też kilka innych niejasności dotyczących tytułu, części wstępnej i

bardzo schematycznego układu całości: wprowadzający rozdział pierwszy, koncepcje strategiczne Rosji wobec trzech wybranych państw w drugim, ich realizacja w trzecim i próby prognozowania rozwoju relacji Rosji z trzema wybranymi państwami w czwartym rozdziale. Wyjaśnień wymagałoby to, dlaczego przyjętą cezurę początkową, 1990 r., określono błędnie, jako datę rozpadu ZSRR. Wywody wprowadzają niekiedy w błąd swoim brakiem precyzji już od wstępu, gdzie czytamy: „Rosja, bez względu na to, kto nią rządził, zawsze odgrywała dużą rolę na arenie międzynarodowej” – no jednak nie zawsze, bo tak naprawdę do taką rolę zaczęła odgrywać dopiero od końca XVIII w. i należało doprecyzować, czy stało się to zdaniem piszącego zaraz po reformach Piotra I, czy raczej po sukcesach polityki imperialnej Katarzyny II, czy też dopiero po wojnie z Napoleonem w 1812 r., gdy rosyjscy kawalerzyści napoili konie w Sekwanie.

W książce znajdujemy dużo niejasności i błędów, które dotyczą zarówno formy jak i treści. Niektóre przypisy mają formę podanego bez słowa komentarza i wyjaśnienia adresu strony internetowej. Podobnie trudno zaakceptować to, że wykorzystane materiały internetowe zacytowano w bibliografii przez podanie adresów stron internetowych, bez dat dostępu do nich. Rażą przedziwne zbitki słów, jak ten: „Głównym celem badawczym niniejszej pracy jest maksymalnie całościowa analiza stosunków (s. 7). Drażniący jest brak zdecydowania w wielu miejscach, który doprowadził do takich lapsusów, jak stwierdzenie, że próba przekształcenia ZSRR w związek suwerennych państw nie do końca się Michaiłowi Gorbaczowowi powiodła. Przecież ona mu się całkowicie nie udała, a Wspólnota Niepodległych Państw została powołana w Białowieży w momencie rozpadu ZSRR oznaczającego faktyczne odsunięcie go od władzy. Polityk ten zaraz potem stracił znaczenie i stanowisko prezydenta ZSRR – przestał odgrywać rolę polityczną. Dlatego WNP trudno rozpatrywać jako kontynuację polityki ostatniego sekretarza generalnego KPZR, który marzył o nowej umowie związkowej (s. 64). W związku z tym, że nie ta publikacja stanowi podstawę oceny na tym zakończymy wskazywanie błędów redakcyjnych i dyskusyjnych twierdzeń w niej zawartych.

Opublikowana w 2014 r. monografia *Rossijskaja Fiedieracya i Ukraina – strategiczeskoje partnerstwo ili assimetriczeskoje sosuszczestwowanije* prezentuje relacje dwustronne Rosji i Ukrainy od rozpadu ZSRR na przełomie 1991 i 1992 r. (tu podano prawidłową datę). Uwagę zwraca zarysowana w pierwszym rozdziale specyfika Europy Wschodniej, która została zaopatrzona w czarno-białe mapki, z opisami operującymi kolorami (s. 30). Trudno z nich dokładnie określić obszar zainteresowań autora, nie mówiąc o rzeczywistym jej kształcie. W takim ujęciu zabrakło miejsca dla sporej części Rosji, nie mówiąc o państwach kaukaskich, którym nieco dalej poświęcono sporo uwagi. Prowadzi to do mało precyzyjnego wykładu,

widocznego w szkieletowym indeksie zawierającym zaledwie kilkadziesiąt nazwisk – lepiej było go nie tworzyć. Na dobrym poziomie jest za to przekład książki na język rosyjski.

Podstawę oceny dorobku naukowego dra Marcina Orzechowskiego stanowi opublikowana w 2015 r. monografia *Od realnego pragmatyzmu do neoimperialnego ekspansjonizmu – ewolucja strategii politycznej Federacji Rosyjskiej wobec Ukrainy* (Szczecin 2015), która jest najlepszą z trzech złożonych do oceny książek. Dosyć rozbudowany tytuł nosi licząca pięć rozdziałów monografia, która stanowi podsumowanie badań Habilitanta z okresu ponad dwudziestu lat. Prezentuje ona stosunki Federacji Rosyjskiej i Ukrainy na przełomie XX i XXI wieku przez pryzmat rosyjskiej strategii politycznej. Tytuł dobrze podkreśla świadomość dokonującej się zmiany tej strategii, zarysowując jej charakter, czyli przejście od realnego pragmatyzmu do polityki neoimperialnej.

Monografia powtarza w części wstępnej ustalenia z wcześniej ogłoszonych książkach, koncentruje jednak uwagę na zmianach dokonujących się w rosyjskiej strategii politycznej wobec Ukrainy. Takie zakreślenie pola badawczego jest właściwe, a skupienie uwagi na najważniejszym dla Rosji państwie dawnej przestrzeni poradzieckiej dowodzi zrozumienie znaczenia relacji rosyjsko-ukraińskich.

Monografia *Od realnego pragmatyzmu do neoimperialnego ekspansjonizmu* została zaopatrzona w obszerny wstęp, w którym przedstawiono cele, strukturę, metody i hipotezy badawcze. Za najważniejszą uznaję pierwszą hipotezę badawczą podkreślającą agresywny charakter rosyjskiej strategii politycznej wobec Ukrainy. Pozostałe hipotezy stanowią jej przemyślane uzupełnienie. Materiał przedstawiono w pięciu rozdziałach, zaczynając od wyjaśnienia pojęcia strategii politycznej pierwszym i uwarunkowania strategii Rosji wobec Ukrainy w drugim. Rozdziały od trzeciego do piątego realizują temat monografii prezentując koncepcje rosyjskiej strategii, ich realizację i ukazując perspektywy na przyszłość. W rozdziałach trzecim i czwartym docenić trzeba rzeczową analizę dokumentów i interesujące zestawianie działań obu stron – rosyjskiej i ukraińskiej. To jeden z najlepszych fragmentów ocenianej książki, w którym możemy prześledzić w jaki sposób ustalenia gabinetowe polityków przekładają się na działania praktyczne i losy ludzi.

Zawartość monografii nie budzi istotnych zastrzeżeń, a uwagi krytyczne dotyczą tylko niektórych jej elementów. Trzeba odnotować istotną poprawę formy i treści narracji w porównaniu w opublikowanymi wcześniej książkami. Wylimitowano liczne błędy występujące wcześniej, a niedostatki, których nie udało się uniknąć, możemy podzielić na dwie grupy – związanych z treścią wykładu i redakcyjnych. W pierwszej grupie trzeba wskazać na dosyć powierzchowne potraktowanie kwestii militarnych, które w polityce FR

zajmują niezwykle istotne miejsce, czego dowodzą wojny z Gruzją i Ukrainą. Te działania toczono zarówno w tradycyjnej formie agresji militarnej, jak też działań hybrydowych, co wpływa na zmiany rosyjskiej doktryny militarnej. W rozdziale drugim poświęcono sporo miejsca prezentacji tej problematyki, nie poddano jednak analizie przemian rosyjskiej doktryny militarnej. Należało temu obszarowi poświęcić więcej uwagi. Dodam, że rok przed wydaniem ocenianej książki w macierzystym instytucie Habilitanta odbyła się obrona doktoratu na ten temat.

Obowiązek recenzenta nie pozwala bez komentarza pozostawić niedoskonałości o charakterze redakcyjno-wydawniczym, które obciążają Habilitanta i osoby wymienione na stronie tytułowej książki. Obejmują one niedoskonałości stylu i lapsusy językowe – w pracy naukowej nic nie powinno się wydawać ani zdawać. Błędy znajdujemy też w bibliografii, w której brakuje wielu podstawowych publikacji dotyczących Rosji, a znalazło się tam miejsce dla podręczników, słowników i encyklopedii. Dobrze, że umieszczono tylko wykorzystane informatory i podręczniki, bo strach pomyśleć co byśmy otrzymali, gdyby trafiły tam wszystkie znane autorowi wydawnictwa tego typu. Bardzo nieczytelne i kiepskiej jakości są też nieliczne ryciny, które kiepsko uzupełniają wywody. Błędy dotyczą także przywołanych publikacji, jak listy z podróży, które spisał Astolph Louis Lenor markiz de Custine. Publikacja zawierająca wspomnienia z podróży odbytej przez francuskiego arystokratę do Rosji w 1839 r. ma dosyć luźny związek z tematem książki. Jednak przywołując ją należało wykorzystać nie książkę z 1991 r., ale późniejsze o kilka lat pełne wydanie PIW z przypisami Pawła Hertza, stanowiącymi osobną wartość. Miejsce tej publikacji jest wśród drukowanych wspomnień, a nie między monografiami. Mimo tej uwagi krytycznej w bibliografii widoczna jest poprawa, w stosunku do wcześniej opublikowanych książek. W monografii habilitacyjnej poprawiono spis materiałów internetowych podając ich pełne opisy, szkoda tylko, że nie dodano daty dostępu.

Mimo zgłoszonych uwag krytycznych monografia habilitacyjna jest spójna a wywody w rozdziale trzecim są interesujące i doprowadziły Habilitanta do wniosków o charakterze syntetyzującym. Dowodzi to zrozumienia badanej problematyki, chociaż trudno zaakceptować kończenie wielu fragmentów wnioskami. Zastanawiając się nad tym co stanowi oryginalny wkład autora w rozwój badań naukowych trzeba wskazać na trzy elementy. Pierwszym jest interesująca próba zestawiania różnych deklaracji politycznych dotyczących relacji rosyjsko-ukraińskich z ich realizacją praktyczną. Drugim elementem wartym uwagi jest prezentacja nowych form działań politycznych Rosji z wojną hybrydową na czele.

Trzecim elementem zasługującym na odnotowanie jest próba prognozowania rozwoju relacji rosyjsko-ukraińskich w ostatnim rozdziale.

Do oceny w przewodach habilitacyjnych trafiają zazwyczaj książki zaraz po ich wydaniu i dlatego trudno określić, jak zostały odebrane przez innych badaczy. W przypadku monografii M. Orzechowskiego od momentu wydania minęło już pięć lat i dlatego książka powinna być już dobrze znana. Dziwne jest to, że ta bardzo aktualna pozycja nie doczekała się do tej pory ani cytowania, ani nie została zrecenzowana w żadnym czasopiśmie. Potwierdza to dołączony do wniosku spis zatytułowany „Cytowania prac naukowych”. Został on tak sporządzony, że trudno zrozumieć informacje częściowe, ale wykazuje brak cytowania w bazach Scopus i Web of Sciences oraz kilka autocytowań w Google Scholar. To mało jak na całą karierę naukową.

Dorobek dydaktyczno-organizacyjny

Doktor Marcin Orzechowski posiada znaczący dorobek dydaktyczny, który obejmuje prowadzenie wszystkich typów zajęć dydaktycznych na pierwszym i drugim stopniu studiów uniwersyteckich – wykładów, ćwiczeń, proseminariów i seminariów. W dokumentach wymieniono siedem kierunków studiów, na których prowadził zajęcia. Nie udało się odnaleźć informacji o tym ilu wypromował dotąd studentów, ale podano liczbę zrecenzowanych prac dyplomowych – ponad sto na kierunkach: politologia, europeistyka, bezpieczeństwo.

W ramach opieki nad studentami Habilitant zaangażował się w prace koła naukowego „Politolog”, jako jego opiekun. Brał udział w wyjazdach studyjnych i innych zajęciach zorganizowanych w miejscu zatrudnienia. Był opiekunem kilku roczników studentów i pełnił funkcje organizacyjne związane z opieką nad praktykami studenckimi. Wielokrotnie angażował się w organizowane przez jego instytut przedsięwzięcia takie, jak Olimpiada Wiedzy o Polsce i Świecie Współczesnym. Pełnił też funkcje związane z pracami Rady Naukowej swego instytutu, a w 2015 r. został promotorem pomocniczym w przewodzie doktorskim Arkadiusza Krawcewicza (obrona 11 stycznia 2017 r.). W 2009 r. otrzymał nagrodę Mentor Wydziału Humanistycznego US. Ten obszar aktywności należy ocenić jednoznacznie pozytywnie.

Doktor Marcin Orzechowski jest członkiem Polskiego Towarzystwa Europeistycznego. Uczestniczy aktywnie w ruchu naukowym, o czym świadczy załączony do wniosku habilitacyjnego spis konferencji i publikacji pokonferencyjnych. Trzeba dodać, że są to zarówno konferencje krajowe, jak też międzynarodowe, zorganizowane w różnych ośrodkach przez wiele instytucji. Wskazuje to na dużą aktywność i otwartość Habilitanta. Odróżnia to

pozytywnie te dokonania od charakteryzującego wielu badaczy zbyt przywiązanych do miejsca pracy, niechętnie konfrontujących na poziomie roboczym swoje dokonania z ustaleniami innych naukowców.

Popularyzacja nauki

Poważnym ograniczeniem aktywności niektórych badaczy jest oderwanie ich poczynań od rzeczywistości społecznej i brak troski o komunikowanie swoich dokonań badawczych społeczeństwu. W tej dziedzinie troska o szeroko rozumianą popularyzację nauki pozytywnie wyróżnia dra Marcina Orzechowskiego. Zamieszczony na końcu autoreferatu opis działań popularyzatorskich obejmuje pracę na rzecz instytucji samorządowych (Marszałek Województwa Zachodniopomorskiego) i naukowych (Polsko-Ukraińska Grupa Badawcza Polska-Ukraina-Rosja). Działania te zasługują na pozytywną ocenę.

Konkluzja

Biorąc pod uwagę pozytywną ocenę aktywności dra Marcina Orzechowskiego w przedstawionych wyżej dziedzinach stwierdzam, że odpowiada ona wymogom zawartym w ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki. Dlatego popieram dopuszczenie Habilitanta do dalszych etapów przewodu habilitacyjnego.

